
BİR MÜSTEŞRİK OLARAK JOSEPH SCHACHT'IN İSLAM HUKUKU HAKKINDAKİ YANILGILARI II

THE MISCONCEPTIONS OF JOSEPH SCHACHT AS AN ORIENTALİST ABOUT İSLAMİC LAW II

Dr. Öğr. Üyesi Arif ATALAY

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi

İslam Hukuku Anabilim Dalı

aatalay@agri.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4765-455X

Atf Gösterme: ATALAY, Arif, (2021), "Bir Müsteşrik Olarak Joseph Schacht'ın İslam Hukuku Hakkındaki Yanılgıları II", *Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD)*, Aralık 2021 (9), s.01-18.

Geliş Tarihi:	Özet: 1902 yılında Almanya'nın Yukarı Silesia bölgesinde doğan Joseph Schacht'ın hayatı hakkında daha önceki "Bir Müsteşrik Olarak Joseph Schacht'ın İslam Hukuku Hakkındaki Yanılgıları I" isimli makalemizde yer verilmiştir. Uzun süre Mısır Üniversitesi'nde ders verdiği sırada İslam hukuku üzerine yapmakta olduğu çalışmasının malzemesini hazırlayan Schacht; tatillerde Suriye, Mısır ve Türkiye gibi Müslüman ülkelere seyahat ederek yazma eser kütüphanelerinde araştırmalar yapmış İslami İlimler alanında, derinliğine bilgi sahibi olmuştur.
22 Haziran 2021	
Kabul Tarihi:	Schacht'ın bütün çalışmalarının temeli; VII ve VIII. yüzyıllarda İslami kurumların teşekkülünün arka planını; Roma ve İran siyasal ve sosyal kurumları yanında Yahudilik, Hristiyanlık gibi dinlerin etkisiyle açıklamaktır. Böylece Joseph Schacht İslam hukukunun İslam öncesi Antik kültürlerin İslamlaştırılması yoluyla doğduğunu iddia etmiştir. Yahudi hukuku ve kilise hukuku sık sık vurgulanarak neredeyse İslam hukukunun kaynağı olarak gösterilmiştir.
3 Aralık 2021	

©2021 AGİİD
Tüm Hakları Saklıdır.

Schacht "An Introduction to Islamic Law" isimli eserinde İslam hukukuna dair kuşatıcı ve faydalı anlatımları bulunmakla birlikte satır aralarında birtakım asılsız iddialarda da bulunmaktadır. Bu iddiaların işin uzmanı olmayan kimseler tarafından ilk bakışta fark edilmesi çok zordur. Schacht'ın dayanağı olmayan birçok iddiası arasında şimdilik ikinci makalemize konu olarak aldığımız temalar şunlardır: "Yahudi hukuku ile Kilise hukuku, İslam hukukundan daha fazla bir bütünlük arz eder," "Onun biçimsel kazai karakteri az gelişmiştir. İslam hukuku çatışan menfaatler alanında biçimsel kurallar koymayı değil, somut ve maddi hükümler vazetmeyi amaçlar. İslam hukuku tamamıyla özel ve ferdi bir niteliğe sahiptir," "İslam hukukunda borçlar terimini ifade eden genel bir tabir yoktur, buna en yakın olan tabir, vicdâni bir ödevi gözetme anlamına gelen zimmet'tir," "cihat için yetiştirici bir değeri olduğundan at yarışlarında ve İslam hukuku ile ilgili bilgi yarışmasında kazananlara verilen mükâfatların genel kumar yasağından sadece iki şey istisna edilmiştir."

Anahtar Kelimeler: *Zimmet, Yahudi hukuku, Kilise hukuku, Müsteşrik, Kaza*

Abstract: The life of Joseph Schacht, who was born in the Upper Silesia region of Germany in 1902, is included in our previous article titled "The Misconceptions of Joseph Schacht as an Orientalist about Islamic Law I". Schacht, who prepared the material for his work on Islamic law while he was teaching at the University of Egypt for a long time; He traveled to Muslim

countries such as Syria, Egypt and Turkey during the holidays and researched in manuscript libraries.

The basis of all Schacht's work; VII and VIII. in the centuries the background of the formation of Islamic institutions; It is to explain the Roman and Iranian political and social institutions, as well as the influence of religions such as Judaism and Christianity. Thus, Joseph Schacht claimed that Islamic law was born through the Islamization of pre-Islamic ancient cultures. Jewish law and canon law are often cited as the source of Islamic law, with frequent emphasis.

In his book titled "An Introduction to Islamic Law", Schacht has comprehensive and useful explanations about Islamic law, but he also makes some groundless claims between the lines. It is very difficult for non-experts to notice these claims at first glance. Among the many unfounded claims of Schacht, the themes we have taken as the subject of our second article for now are as follows: "Jewish law and ecclesiastical law are more integrated than Islamic law," "Its formal accidental character is underdeveloped. Islamic law aims not to set formal rules in the field of conflicting interests, but to lay down concrete and material provisions... Islamic law has a completely private and individual character," "Only two things are exempted from the general prohibition of gambling for prizes given to winners in horse races and Islamic law quizzes, as they have a nurturing value for jihad."

Keywords: *Debit, Jewish law, Ecclesiastical law, Orient, Adjudge*

1- Yahudi hukuku ile Kilise hukuku, İslam hukukundan daha fazla bir bütünlük arz eder.

Joseph Schacht'ın; "Yahudi hukuku ile Kilise hukuku, İslam hukukundan daha fazla bir bütünlük arz eder,"¹ ifadesini kullanmış ama bu iddiasını da haklı çıkartacak hiçbir gerekçe ortaya koymamaktadır. Kaldı ki onun iddia ettiği gibi ne Yahudi hukuku ne de Kilise hukuku kendi içinde bir bütünlük arz etmemektedir. Konuyla ilgili her iki hukuku da ele alıp hangisinin bir bütünlük arz edip hangisinin arz etmediğini kısaca ortaya koymamız yerinde olur.

Öncelikle Yahudilikte çok bariz bir şekilde göze çarpan kapalı ve egoist bir ahlakın hakim olduğunu görmekteyiz.² Yahudi/İsrail oğulları hukuku kaynak itibariyle bir birinden tamamen bağımsız iki döneme ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi; Kudüs'ün Romalılar tarafından tahribine kadar devam eden dönemdir. Bu dönemdeki kaynak mukaddes kitapları ve an'aneleridir. Bunun içeriği; ceza hukukuna ait bazı hükümler, anlaşmaların ihlaline dair birtakım kaideler, evlenme hukukuna müteallik emir ve yasaklardır. İkinci devir de; Mişna ve Talmut ile açılır. Burada Roma müçtehitlerinin tefsirini andırır tefsirler müşahede edilmektedir. Mişna ise altı kısımdır. Üç ve dördüncü kısımlar medeni hukuk ile ceza hukukunu, diğer

---

¹ Schacht Joseph, *İslam Hukukuna Giriş*, Çevirenler Mehmet Dağ/Abdulkadir Şener (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1986), 10.

² Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1991) 1/13.

kısımlar ise dini hükümleri ihtiva etmektedir.³ Yahuda Hakaduş isimli zengin bir haham Taberiye mekteplerini ve Yahudi ruhani hükümetini yeniden kurmuş ve otuz yıl çalışarak “Mişna⁴” isimli bir düstur tanzim etmiştir. İkinci bir kaynak da Yahudi alimleri ile hahamlarının tefsir ve içtihatlarından oluşan “Talmuttur.” Bu sebeple bu döneme “Mişna” ve “Talmud” dönemi ismi verilmiştir.⁵ Görüldüğü gibi daha ilk baştan Yahudi hukukunda bir bütünlük bulunmamaktadır. Dolayısıyla henüz kaynak bakımından bir bütünlük içinde olmayan Yahudi hukukunun; ticaret, evlilik, boşanma, miras ve benzeri furu kısmına inilmeyecektir. Bütün bu furu meseleler de dikkate alındığında Yahudi hukukunun *bir bütünlük arz etmemesiyle* ilgili olarak hacimli bir doktora tezi yapılabilir.

Hristiyan/kilise hukukuna gelince; başlangıçta kilise hukuku bile yoktu, hukukun, bir kanunlar külliyyatının ortaya çıkışı çok sonraları XII. yy’de olmuştur. Üstelik bu, kilisenin kurucusunun niyetleriyle hiç de uyum içinde değildir.⁶ Bununla birlikte ilk başta Hazret-i İsa’nın göğe çekilmesi ve orijinal İncil’in ortadan kaldırılmasıyla Hristiyanlık dini, Yunan felsefesiyle birlikte pek çok Pagan ve Putperest adetler ibadetlere karışmış, toplumsal prensipler ise Roma hukuku referans alınarak düzenlenmiştir.⁷ Hz. İsa’nın şeriatı hakkında kaynaklarda sağlam bir bilgi mevcut değildir. Günümüzdeki mevcut İncil’de hukuk ve ibadetle alakalı hükümler çok azdır. Hz. İsa’nın kendisine mahsus bir hukuk sistemi muhakkak vardı; fakat birçok sebepten ötürü bu bilgiler günümüze ulaşmamıştır.⁸ Bununla birlikte çoğu yerde İncil’in yanı sıra peygamber olmamakla birlikte Pavlus’un da hüküm koyuculuğunu görmekteyiz. Mesela Pavlus, öğrencisi Timoteyus’a yazdığı birinci mektubunda şöyle demektedir: “*Artık sadece su içmekten vazgeç; miden ve sık sık baş gösteren rahatsızlıkların için birazda şarap iç.*”⁹

İncil’deki baskın olan karakter ahlaka ait hükümleri teyid ve taknin ile yetinmiş olmasıdır. Bunun yanı sıra Roma hukukunun temelini oluşturan Jüstinien hukuku Hristiyan hukuku olarak temayüz etmiştir. Hristiyan ahlakı Roma Hukuku ıslahatlarında bugünkü Hristiyan dünyasını idare eden bu ilk hukuk kaynağına önemli etkileri meydana gelmiştir.¹⁰

³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/15

⁴ Mişna: Hahamlar arasında rivayet yoluyla intikal etmiş olan, Hz. Musa’nın Sina’da almış olduğu fakat yazdırmadığı, daha sonra Yahuda’nın toplayıp yazmış olduğu diğer kanunlardır. bkz. Karaman, *İslam Hukuk Tarihi* (İstanbul: Zafer Matbaası 1989), 39.

⁵ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, , 39.

⁶ Tuncay Başoğlu, “Hristiyan Hukuku,” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 9 (2007), Konya, 38.

⁷ Ekrem Buğra Ekinci, (İstanbul: Arı Sanat Yayınları 2003), 67.

⁸ Ekinci, *İslam Hukuku ve Önceki Şeriatlar*, 73.

⁹ Pavlus’un Mektupları, Timoteos’a Birinci Mektup, 5/23.

¹⁰ Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Etütler*, Çev. Baha Arıkan (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2017), I, 4-12; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 15-16.

Aslında ortada başlı başına Hristiyan/kilise hukuku diye bir hukuk bile yoktur. O'nun yerini tutan Jüstinien kaynaklı bir Roma hukuku söz konusudur. Rene David bu durumu; “*Kilise yalnızca Roma hukuku yerine geçecek bir kilise hukuku oluşturmanın gereksizliğine inanmakla kalmamış kendisini bunu gerçekleştirmekle yetkili bile bulmamıştır,*”¹¹ şeklinde ifade etmesi de tespitimizi teyit etmektedir. Kilise hukuku olduğunu varsayalım; böyle bir durumda bu hukukun Ortodoks kilisesinin mi yoksa Katolik kilisesinin mi hukuku olduğunu tespit etmemiz müşkil bir durumdur. Bu ve buna benzer sorular gerek konsillerle ilgili ve gerekse kiliseler içindeki mezheplerle ilgili durumlar için de geçerlidir.¹²

Ancak İslam hukuku günümüze kadar bir harfi bile bozulmadan gelen Kur'an-ı Kerim ve onu açıklayan, tefsir eden, takyit eden ve sosyal hayatta yaşanabilir kılan Hadisler tam bir insicam içindedir. Bu güne kadar yapılan pek çok ilmi araştırma ve telif edilen eserlerde Kur'an-ı Kerimle Hadisler arasındaki doku uyumunu bozacak en küçük, tutarlı bir delil ortaya konulamamıştır. Diğer taraftan Hz. Peygamber'den (s.a.v) sonraki dönemlerde de tam bir tutarlılık söz konusudur. Sahabe, tabiîn, tebe-i tâbiîn ve sonraki dönemlerde hüküm koyma mantığı; önce Kur'an-ı Kerim dikkate alınır, orada bulunmazsa, Allah'ın Resul'ünün sünnetine bakılır, orada da bulunmazsa sahabenin ileri gelenlerinin görüşlerine müracaat edilir, orada da bulunmazsa Kur'an ve Sünnete bağlı kalarak fakih kendi reyile hüküm koyar. Bu uygulama aynı şekilde mezhepler içinde de gerçekleşmektedir.¹³

Bütün bunlardan sonra resme baktığımızda bütünlük arz eden hukukun İslam hukuku olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Yahudi hukuku ve Hristiyan/kilise/kanonik hukuk için ise böyle bir bütünlüğün olmadığı aşıkardır.

2- İslam Hukuku'nun Biçimsel Kazai Karakterinin Az Gelişmiş Olması

Joseph Schacht yine aynı eserinde; “O'nun biçimsel kazai karakteri az gelişmiştir. İslam hukuku, çatışan menfaatler alanında biçimsel kurallar koymayı değil, somut ve maddi hükümler vazetmeyi amaçlar. İslam hukuku, tamamıyla özel ve ferdi bir niteliğe sahiptir,”¹⁴ iddiasında bulunmuştur. Ancak yine diğer iddialarında da olduğu gibi bu iddiasını da temellendirmek için gerekçeler ortaya koymadığı gibi tek bir örnek vermemiştir.

---

¹¹ David Rene, *Çağdaş Büyük Hukuk Sistemleri* Çev. Argun Köteli (İstanbul 1985), 425; Başoğlu, , “Hristiyan Hukuku,” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 40.

¹² Ayrıntılı bilgi için bakınız, Başoğlu, , “Hristiyan Hukuku,” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 38-65.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. İzmirli İsmail Hakkı, *İlmu Hilâf* (İstanbul: Hukuk Matbaası, 1330), 36-46.

¹⁴ Schacht, *İslam Hukukuna Giriş*, 12.

Aslında durum iddia edildiği olmadığını üç ana başlık altında ortaya koymak gerekir.

a) İslam Hukukunun Biçimsel Kazai Karakterinin Az Gelişmiş Olması:

İslam biçimsel kazai karakteri Joseph Schacht'ın her hangi bir gerekçe göstermeden iddia ettiği gibi değildir. Zira İslam hukukunun biçimsel kazai karakteri öncelikle Kur'an-ı Kerim tarafından keskin çizgilerle belirlenmiştir. Kur'an-ı Kerimde ahkam ayetlerini 800'e kadar çıkararak da olmuş, 200 olduğunu söyleyen de olmuştur. Ancak Gazzâlî ve Fahreddin er-Razî Kur'an'ı Kerimdeki ahkâm ayetlerinin sayısını, 500 olarak tespit etmişlerdir.¹⁵ Diğer taraftan toplam 4500 kadar ahkam hadis bulunmaktadır.¹⁶ Bu ayetler ve hadisler biçimsel kazai karakterin ilkelerini oluşturmaktadır, yani “kazai karakter” daha baştan gelişmişliğini göstermektedir.

Kazai karakterin gelişmişliğiyle ilgili Kur'an-ı Kerimdeki ve bütün hadislerdeki örnekler tek tek vermeye gerek yoktur, ancak hem Kur'an-ı Kerimden hem de Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünnetinden birer örnek vermek yeterli olacaktır. Kur'an-ı Kerimde hırsızlık yapan kadın ve erkek için hüküm verilirken; “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın. Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun,¹⁷” buyurularak dünyevi “kazai karakter” ortaya konulmuştur. Zira; zina'nın suç olduğu, bu suçun cezası, kadın ve erkeğin bu ceza için mahkeme karşısında eşit olduğu, merhamet etmek suretiyle hiçbir kimseye iltimas geçilemeyeceği, bir topluluğun şahit tutulmasıyla hem adaletin sağlandığının ispatı hem de bu suça verilen cezanın caydırıcılığı gibi “kazai karakterin” en küçük bir boşluğa imkan tanımadan gelişmiş olduğunu görmekteyiz. Diğer taraftan yine “kazai karakterin” gelişmişliğiyle ilgili olarak Âişe (r.a) şöyle dedi: Benî Mahzûm kabilesinden hırsızlık yapan bir kadının durumu Kureyşlileri çok üzmüştü. Onlar: Bu konuyu Resûlullah (s.a.v) ile kim konuşabilir, diye kendi aralarında müzakere ettiler. Bazıları: Buna Resûlullah'ın çok sevdiği Üsâme b. Zeyd'den başka kimse cesaret edemez, dediler. Üsâme, onların istekleri doğrultusunda Resulullah (s.a.v) ile konuştu. Bunun üzerine Resullullah (s.a.v) Üsâme'ye: “Allah'ın koyduğu cezalardan birinin uygulanmaması için aracılık mı yapıyorsun,” dedi. Sonra ayağa kalktı ve halka şöyle hitap etti: “Sizden önceki milletler aralarından soylu, mevki ve makam sahibi biri hırsızlık yapınca onu bırakıverirler, zayıf ve kimsesiz biri hırsızlık yapınca da onu hemen cezalandırmaları sebebiyle

¹⁵ Bedrettin Çetiner, “Ahkâm'ül-Kur'an”, DİA (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 551.

¹⁶ İzmirli, *İlmu Hilaf*, 29.

¹⁷ en-Nur, 24/2.

yok olup gittiler. Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı, elbette onun da elini keserdim,” dedi ve Mahzumlu kadının elini kesti.¹⁸ Kazai karakterin gelişmişliğiyle ilgili bu örnekte de hüküm verirken; dostluk, arkadaşlık, nüfuz sahibi olma gibi şeyler dikkate alınmaz, kanun önünde herkes eşittir, toplumun düzenini sağlamak için en yakınının dahi ricasıyla iltimas geçilmez, suç sabit olduğu zaman ceza infaz edilir.

Diğer taraftan Hristiyanlık/Kilise hukuku bakımından Avrupa'nın tarihindeki hukuki uygulamalara dönüp baktığımız zaman *kazai karakterde* bir zayıflık olup olmadığını anlamamız için bir iki örnek vermek yeterli olacaktır. Örneğin Fransa'da cezaların tek temeli suçlunun sindirilmesi, yaptığının kefaretini ödemesiydi. Yargıç istediği cezayı veriyordu. Kanunda cezalar tayin edilmemişti. Cezalar; mahkumun tekerleğe gerilmesi, çuvala koyup suda boğulması, yakılma, kaynar suya daldırma, diri diri toprağa gömme, kolları ve bacakları dört beygire bağlayıp ayırma ve benzeri şekillerde infaz edilirdi.¹⁹ Kılıçla kafa uçurularak ölüm, asillere özeldi.²⁰ Asilzadeler ile halk farklı cezalara çarptırılırdı. Asilzadelere karşı işlenen önemsiz bir suç, çok ağır cezayı gerektiriyordu.²¹ Küçük çocuklar da (8 ve 13 yaş) idam edilirdi.²² İngiltere'de de cezalardaki dengesizlik aynı şekilde görülmekteydi. Basit bir haksızlıktan dolayı ölüm cezası verilirdi.²³ Mahkeme usulleri de çok acımasızdı. Bu devirde sanık işkenceyle itirafa zorlanırdı. Örneğin bir öküz boynuzuyla sanığa çok fazla su yutturulurdu. Kaynar veya soğuk suya batırılır, kızgın demirle dağlanırdı. Sanık bunlara dayanırsa, Tanrı onu korumuş olacağından suçsuz sayılırdı.²⁴ Sanığa söz hakkı verilmez, suçunun ne olduğunu bile öğrenemez. Tanıkları dinlenmezdi. Fransız ihtilalinde bile uygulama böyle olmuştur.²⁵

Yeniden İslam hukukuna dönecek olursak *kazai karakterin* gelişmişliğinde ölçü birimi olan suçların ve cezalarının; had cezaları, tazir cezaları gibi sınıflara tabi tutulmaları, had cezasını düşüren sebepler de önemli ölçüde belirleyici bir unsurdur.

¹⁸ Müslim, Hudud “3197”; Tirmizi, Hudud “1350”; Nesei, Katu's Sarık “4804”.

¹⁹ Marcel Roussolet, *Adalet Tarihi*, Çev. Adnan Cemgil (İstanbul 1963) 50, 51.

²⁰ E. Garçon, *Muasıf Ceza Hukuku*, Çev. Naci Şensoy (İstanbul 1947), 18; Rosselet, s. 51.

²¹ Marki Cesare Beccaria, *Suçlar ve Cezalar*, Çev. Muhittin Göklü (İstanbul 1964), 227; M. Tahir Taner, *Ceza Hukuku Umumi Kısım* (İstanbul 1949), 22.

²² Roussolet, *Adalet Tarihi*, 11.

²³ Baccaria, 226.

²⁴ Taner, *Ceza Hukuku Umumi Kısım*, 23; Nurullah Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (İstanbul 1961), 363.

²⁵ Roussolet, *Adalet Tarihi*, 67-69.

Hız. Peygamber'in (s.a.v) Muaz b. Cebel Hadisi: Peygamber (s.a.v) Hız. Muaz'ın Yemen'e kadı olarak gönderirken ona; "sana bir mesele sunulduğunda nasıl hüküm verirsin?" der. Muaz (r.a); "Allah'ın kitabı ile hüküm veririm,"

Peygamber (s.a.v); ya Allah'ın kitabında bulamazsan?

Hız. Muaz; Allah'ın Resulünün sünnetiyle

Peygamber (s.a.v); ya Allah'ın Resulünün sünnetinde de yoksa?

Muaz (r.a); "re'yimle ictihad eder ona göre hüküm veririm, bir daha da dönmem," der.

Sonra Peygamber (s.a.v) Muaz (r.a) göğsüne iki eliyle vurarak; "Allah'ın Resulünü, resulüyle muvafık kılan Allah'a hamd olsun", der.²⁶

Hız. Ömer'in Basra'ya kadı olarak gönderdiği Ebû-Mûsâ el-Eş'arî'ye yazdığı mektupta da daha ilk dönemlerde bile *kazai karakterin* gelişmişliğini görmemiz mümkündür. Bu mektupta şöyle diyordu:

"Kitap ve Sünnette hükmü bulunmayan bir mesele gelir de üzerinde tereddüt edersen onu iyice anlamaya çalış, sonra onun emsali ve benzeri olan hâdiselerin hükmünü araştırıp öğren ve hadiseleri, benzerlerine kıyas ederek hükme bağla."²⁷ Burada kazai karaktere dair prensip hükmünde esaslara yer verilmiştir.

Bu sağlam *kazai karakterlerin* hiç biri afaki değildir, şöyle ki:

²⁶ Muhammed b. İdris Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-marife 1393), 6/200; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/242; Muhammed Ebû Abdullah el-Basrî İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kubrâ* (Beyrut: Dâru's-sadr ts.), 2/347; 3/584.

²⁷ بسم الله الرحمن الرحيم

من عبد الله عمر أمير المؤمنين، إلى عبد الله بن قيس، (يعني أبا موسى الأشعري): سلام عليك.
أما بعد: فإن القضاء فريضة محكمة، و سنة متبعة. فافهم إذا أدلى إليك، (و أنفذ إذا تبين لك)، فإنه لا ينفع تكلم بحق لا نفاذ له
و أس بين الناس في مجلسك و وجهك، حتى لا يطمع شريف في حيفك، و لا ييأس ضعيف من عدلك
البينة على من ادعى، و اليمين على من أنكر
و الصلح جائز بين الناس، إلا صلحا أحل حراما أو حرم حلالا
ولا يمنعك عضاء قضية بالأمس فراجعت فيه نفسك و هديت لرشدك أن ترجع إلي الحق، فإن الحق لا يتطله شيء، و اعلم أن مراجعة الحق خير من
التمادي في الباطل
الفهم الفهم فيما يتلجج في صدرك مما ليس فيه قرآن و لا سنة. و اعرف الأشباه و لامثال. ثم قس الأمور بعد ذلك، ثم اعمد لأحبها إلي الله و أشبهها
بالحق فيما ترى
اجعل لمن ادعى حقا غائبا أمدا ينتهي إليه. فإن أحضر بينه أخذ بحقه، و إلا استحللت عليه اقضاء
المسلمون عدول في الشهادة إلا مجلودا في حد، أو مجربا عليه شهادة زور، أو ظنينا في ولاء أو قرابة. إن الله تولى منكم السرائر و درأ عنكم بالبينات
و إياك و القلق و الضجر و التأذي بالخصوم في مواطن الحق التي يوجب الله بها الأجر، و يحسن الذخر، فإنه من صلحت سريرته فيما بينه و بين الله،
أصلح الله ما بينه و بين الناس، و من تزين للدنيا بغير ما يعلم الله منه شأنه الله، فإن الله لا يقبل من عباده إلا ما كان خالصا. فما ظنك بتوابع عند الله في
عجل رزقه و خزائن رحمته؟
و السلام

Mektubun tam metni ve mektubun geçtiği kaynaklar için bkz. Muhammed Hamidullah, *Mecmuatü'l-vesaiki's-siyasiyyeli'l-Ahdi'n-Nebeviyy ve'l-Hilafeti'r-Raşid* (Beyrut: Daru'n-Nefais 1987), 425-427.

1- Duruşmada taraflara verdiği yer ve duruşma sırasındaki bakışlarında insanlara eşit davran ki, güçlü kendisini kayırabileceğin beklentisine kapılmasın, güçsüz de adaletinden ümit kesmesin.

2- Beyyine getirmek davacıya, yemin etmek ise davalıya düşer. İnsanlar arasında sulh yapılabilir, ancak haramı helal veya helali haram kılan bir sulhun yapılması caiz değildir.

3- Dün verdiği, sonra üzerinde tekrar düşünüp doğruya ulaştığın bir yargı kararı, seni hakka dönmekten alıkoymasın. Çünkü hiçbir şey, hakkı iptal edemez. Bilesin ki, hakka dönmek, sonuna kadar yanlışlı sürdürmekten hayırlıdır.

4- Kim bir hak iddia ederse ona iddiasını ispat edebilecek kadar bir süre ver. Eğer delil getirirse hakkını alır, getiremezse aleyhine karar verirsin.

5- Müslümanlar şahitlikte adildirler, ancak haddi gerektiren bir suçtan dolayı celde cezası infaz edilen, yalancı şahitlik yaptığı görülen, akrabalık veya vela bağı sebebiyle töhmet altında olan kimse hariç. Şüphesiz Allah sırları bilmeyi üzerine almış ve delillere dayanarak hüküm verdiğiniz takdirde sizden sorumluluğu kaldırmıştır.

6- Hak arama yerlerinde sakın kızıma, sesini yükseltme ve taraflar sebebiyle canını sıkma. Zira Allah bunlara katlanmaya karşılık mükafat verir ve ahiret azığını güzelleştirir. Kimin Allah'la arasındaki ilişkilerde niyeti iyi olursa, Allah da onun diğer insanlarla ilişkilerini iyileştirir. Kim dünyevi amaçlar için riyakarca insanlara şirin görünmeye çalışırsa Allah onu küçük düşürür. Çünkü Allah kullarından sadece kendisi için yapılan amelleri kabul eder. Sen Allah'ın dünyada vereceği rızık ve ahirette rahmet hazinelerinden ihsan edeceği mükafatı tahmin edemezsin!²⁸ Görüldüğü gibi hem dünyevi *kazai karakterler* gayet ciddi ve kuvvetlidir, hem de dünyevi kazai karakteri tekit edene uhrevi kazai karakter son derece kuvvetlidir. Her ikisi içinde şüpheye ve zafiyete yer yoktur.

Yukarıda iki ayrı örnekte de görüldüğü gibi sağlam, keyfi olamayan ve gerekçeleri olan bir silsile söz konusudur. Bu tedricilik uygulaması İslam hukukunun bütününe hakim bir uygulamadır. Kazai karakteri sağlam yapan unsurlardan biri de sağlam bir sistem belli bir ölçü birimine sahip olmaktır. Bu ve buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür ama kanaatimizce

---

²⁸ Mektubun metni ve şerhi için bkz. Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyım el-Cevziyye, *I'lâmü'l-muvakkın an rabbi'l-alemin* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'lİlmiyye, 1998), 1/85-88.

bu birkaç örnek bile İslam hukukunda *kazai karakterin* ne derece kuvvetli olduğuna yeterli olacaktır.

İslam hukukunun Kilise hukukundan etkilenmesinin tam aksine; Hıristiyanlığın İslam dininden altı asır önce ortaya çıkmasına rağmen mensuplarının ortaya koyduğu Kilise hukuku ilminin doğuşu hayli geç dönemlere (XII. asır) rastlamaktadır. Bu gerçek haklı olarak bazı Batılı sosyolog ve hukuk tarihçilerini, İslam hukukunun Kilise hukukuna etkisini araştırmaya sevk etmiştir. Kilise hukukçularının Kilise hukuku ilmini tedvin gayretlerinde *Müslümanlardan etkilenmiş olup olmadıkları merak* konusu olmuştur.²⁹

b) İslam hukuku, tamamıyla özel ve ferdi bir niteliğe sahiptir

İslam dinini, İslam hukukunu Joseph Schact gibi çok iyi bilen bir ilim adamının böyle bir iddiada bulunması veya en azından telaffuz etmesi akıllara durgunluk verecek bir şeydir. Zira 89 yerde “ey iman edenler”, 21 yerde “ey insanlar” ve 2 yerde “ey kafirler” diye “cemi” siygasında hitap bulunmaktadır.³⁰ Bütün toplum maslahatının hedefe alınması İslam’ın ana Kaynağı olan Kur’an-ı Kerim’in karakteristik özelliğidir. Kaldı ki namaz, özellikle Cuma namazı, Ramazan orucu, Hac, Zekat, Kurban ve benzeri ibadetler tamamen toplumsaldır. Bireysel yapıldıkları zaman bile toplumsal bir hedef ve maslahat gözetilmektedir.

İslam hukuku zekat verilmesini sağlayarak refahın bireyden çıkıp toplumdaki fakir fukaraya yayılmasını, kurban kesilerek fakirlerin et yeme imkanlarının sağlanmasını, hacca giderek her dilden ve ırktan insanların kaynaşmasını, Cuma ve bayram namazlarında cemaati şart koşarak insanların bir birinin sıkıntılarından ve mutluluklarından haberdar olmalarını sağlamaktadır.

İslam hukuku bir hüküm koyduğu zaman asla bireye yönelik bir hüküm koymaz. Suç işlendiği zaman suç da suçun cezası da bireyseldir. Ancak İslam hukukunun geneli değerlendirildiği zaman her durumda toplumsal barış ve nizam hükümlere hakimdir. Zira; suçluyu ıslah ve onu topluma kazandıracak önlemler alması,³¹ kanunsuz suç ve ceza olmak yani

²⁹ Nedim Bahçekapılı, *Islamic University of Europa Journal of Islamic Research - İslam Araştırmaları*, “Kilise Hukuku İlminin Doğuşu,” cilt: IV, sayı: 2, (2011), 39.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Enver Bayram, “Kur’an’da Geçen “Ey İnsanlar” ve “Ey İman Edenler” Hitaplarıyla Başlayan Ayetler Arasında Bir Mukayese,” *Tokat İlmîyat Dergisi* (Tokat 2017), 163-165.

³¹ el-Bakara, 2/160; Âl-i İmrân, 3/89; en-Nisâ, 4/16, 146; el-Mâide, 5/39; el-En’âm, 6/48; en-Nûr, 24/5; Buharî, “Hudûd”, 8, 14; Tirmizî, “Hudûd”, 12; Müslim, “Hdûd”, 41.

kanunilik ilkesi,³² kimse diğ erinin suçunun cezasını çekmemesi cezada şahsilik,³³ ilkeleri de³⁴ İslam hukukunun “ferdi” bir hukuk olmadığ ının somut bir göstergesidir. Mesela zina cezası,³⁵ kazf cezası,³⁶ içki içmenin cezası, hirabe cezası,³⁷ hırsızlık cezası,³⁸ irtidat ve isyanın cezası³⁹ gibi hiçbir ceza sadece bireye yönelik olan cezalar değildir, aksine tamamen topluma yönelik olan, ümmetin maslahatını gerçekleştirmeyi hedefleyen cezalardır. Bu suçların cezalarında kıyas ve yorum uygun değildir, hâkimin takdir hakkı’nın olmaması da⁴⁰ kazai açıdan ayrı bir öneme sahiptir. Zira ceza suçun karşılığı olarak uygulanan bir işkence değil, toplumun huzur ve güveninin bir ölçüsüdür.

Yine faiz, alım-satım, icare, iare, vakıf, şüf’a gibi ticari konularla ilgili olan hükümler de tamamen toplumsal bir karaktere sahiptir.⁴¹ Diğ er taraftan akitlerle ilgili olarak; akitlerin karşılıklı rızaya dayanması,⁴² akitlerin güvenliği açısından akdin bağlayıcı olması,⁴³ hukuka aykırılık taşımayan şartların bağlayıcı olması,⁴⁴ tarafların akit anında ifade etmedikleri ayrıntılarda örfün esas olması,⁴⁵ genel ilkeleri de⁴⁶ İslam hukukunun ferdi değil tamamen toplumsal olduğ unun açık bir delilidir.

Yukarıda sayılan suçlara verilen cezaların ciddi manada bir caydırıcılık yönü vardır. Bu cezaların ifa edilmesiyle hem suça meyyal olan kimse açısından hem de mal ve can kaybına maruz kalacak kimse açısından kalıcı ve köklü tedbirler bulunmaktadır. Böylece toplumda huzur, refah ve güven sağlanmaktadır.⁴⁷

³² Bakara, 2/272, 275; en-Nisa, 4/22, 23; el-Maide, 5/95; el-Enfâl, 8/38; el-İsra, 17/15; el-Kasas, 28/59.

³³ en-Nisâ, 4/11, el-En’âm, 6/164; el-Fâtır, 35/18; en-Necm, 53/38, 39; Ebû Dâvûd, “Diyât”, 2; İbn Mâce, “Diyât”, 23.

³⁴ Saffet Köse, *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2016), 34.

³⁵ en-Nur, 24/2.

³⁶ en-Nur, 24/4.

³⁷ en-Nisa, 4/15.

³⁸ el-Maide, 5/38

³⁹ el-Maide, 5/33, 38, 45.

⁴⁰ Ebu’l-Hasan Ali b. Ebûbekr Merğ inânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti ’l-mübtedî* (Kahire 1965), 2/98; Ali Bardakoğ lu, “Had”, *DİA* (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları 1996), 14/550.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Arif Atalay, *İslam Ticaret Hukukunda Teslim Tesellüm (Kabz)* (Kayseri: Kimlik Yayınları 2016), 87-251.

⁴² en-Nisa, 4/29.

⁴³ el-Maide, 5/1.

⁴⁴ Buhârî, “İcâre”, 14; Ebû Dâvud, “Akdiye”, 12; Tirmizî, “Ahkâm”, 17.

⁴⁵ Bakara, 2/233; Buhârî, “Büyü”, 95; Nesâî, “Kudât”, 31; İbn Mâce, Ticârât, 65; Dârimî, “Nikah”, 54; Mecelle, md. 36-37, 43-45.

⁴⁶ Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 33, 34.

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Atalay, Arif, “İslam Ceza Hukuku Açısından İnsan Hakları ve Şiddet”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (Konya 2016), sayı: 28.

3- İslam Hukukunda Borçlar Terimini İfade Eden Genel Bir Tabir Yoktur, Buna En Yakın Olan Tabir, Vicdâni Bir Ödevi Gözetme Anlamına Gelen Zimmet'tir

*Borç terimini ifade eden genel bir tabir yoktur. Buna en yak ın olan tabir, vicdâni bir ödevi gözetme anlamına gelen zimmet'tir.*⁴⁸ İddiasını “borç terimini ifade eden genel bir tabir yoktur” ve “buna en yak ın olan tabir, vicdâni bir ödevi gözetme anlamına gelen zimmet'tir” şeklinde iki ayrı başlık altında değerlendirmemiz konunun açıklanması bakımından daha sistemli olacaktır.

a- Borçlar Terimini İfade Eden Genel Bir Tabir Yoktur

Müellifimiz eserinde; “borçlar terimini ifade eden genel bir tabir yoktur,”⁴⁹ iddiasında bulunmaktadır. Ancak yine bu iddiasına da ne bir gerekçe bulmuş ne de delillendirmiştir. Sadece satır arasında söyleyip geçmiştir. Bunu yaparken de burada borç anlamına gelen “karz akdini” hiç gündeme bile getirmemiştir. Müellifimiz; “borç, vadesi gelmiş bir borç olabilir ki buna deyn-i hâll denilir. Veya vadesi dolmamış olabilir; bu takdirde de ona deyn ilâ ecel denilir,”⁵⁰ şeklinde deyn ile ilgili olarak güzel bir ayrıma giderken borç ile ilgili “karz” terimine hiç değinmemiştir. Hâlbuki “karz akdine” değinmeden borç tanımını yapmak eksik kalır. Çünkü “deyn” ifadesi genel, karz ifadesi özeldir. Her karz deyn'dir ama her deyn karz değildir. Mesela birisinden 1000 TL alıp borçlandığımız zaman bir karz muamelesi yapmış oluruz. Ama veresiye alış veriş yapıp birisine borçlandığımız zaman yaptığımız muameledeki borcumuza deyn denilir.⁵¹ Dolayısıyla “deyn” kavramı İslam hukukunda *borçlar terimini ifade eden genel bir tabirdir.*

İslam hukukunda borç terimini karşılayan ve temel anlamı “ödünç verme” olan “karz/القَرْضُ” ifadesi de konu bakımından önemli bir yere sahiptir. Karz; İslam hukukunun ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerimde Bakara suresinin 245. ayetinde iki defa, Mâide suresinin 12. Ayetinde iki defa, Kehf suresinin 17. ayetinde bir defa, Hadid suresinin 11 ve 19. ayetlerinde ikişer kez olmak üzere dört defa, Teğabun suresinin 17. ayetinde iki defa, Müddessir suresinin 20. ayetinde iki defa, olmak üzere toplam 13 yerde geçmektedir. Ayrıca borçlarla ilgili olarak bütün fıkıh kitaplarında özel bir bölüm olan “فَصْلٌ فِي الْقَرْضِ” başlığı altında özel bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde borçlarla ilgili her türlü ayrıntı temellendirilerek ve gerekçeleriyle

⁴⁸ Schact, *İslam Hukukuna Giriş*, 152.

⁴⁹ Schact, *İslam Hukukuna Giriş*, 152.

⁵⁰ Schact, *İslam Hukukuna Giriş*, 52.

⁵¹ Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri 1* (Konya: Tekin Kitabevi 2016), 130.

birlikte ele alınıp işlenmiş ve keyfiyetten uzak olarak hükme bağlanmıştır.⁵² Karz'ın كِتَابُ الْبَيْعِ başlığı altındaki bütün konularda ve birçok yerde geçmesi önemli bir ikinci terim olduğunu göstermektedir.

b- Buna (Borca) En Yakın Olan Tabir, Vicdani Bir Ödevi Gözetme Anlamına Gelen Zimmet'tir

Müellifimiz; “*borçlar terimini ifade eden genel bir tabir yoktur,*” cümlesini kurduktan sonra hemen akabinde, “*buna en yakın olan tabir, vicdani bir ödevi gözetme anlamına gelen zimmet'tir,*⁵³ demektedir. Ancak zimmetin tanımı müellifimizin tanımında yerini bulan anlamdan bir hayli uzaktır. Zira zimmet;⁵⁴ şahsı borçlanmaya ve borçlandırmaya ehil kılan vasıf⁵⁵ olup şahsın lehine ve aleyhine tahakkuk edecek hakların, borçların ve diğer tekliflerin meşgul ettiği, şahısta varlığı kabul edilen itibari bir mahaldir.⁵⁶ Bu tanıma göre zimmet vicdani yönü olmakla birlikte daha çok kazaî bir yapıya sahiptir. Çünkü akitlerde yaptırımlar vicdanla değil kaza yoluyla gerçekleşir. Vicdan daha çok diyaneten ve ahlaki yaptırımlarla ilgilidir.⁵⁷

4- Cihat İçin Yetiştirici Bir Değeri Olduğundan At Yarışlarında ve İslam Hukuku İle İlgili Bilgi Yarışmasında Kazananlara Verilen Mükâfatların Genel Kumar Yasağından Sadece İki Şey İstisna Edilmesi

“*Genel kumar yasağından sadece iki şey istisnâ edilir: 1) Birinci istisnâ, cihad için yetiştirici bir değeri olduğundan at yarışlarında, 2) ikincisi ise, İslam hukuku ile ilgili bilgi yarışmasında kazananlara verilen mükâfatlar lehindedir,*”⁵⁸ Bu cümle anlamlı ve güzel bir cümle olmakla birlikte ciddi bir yanlış barındırmaktadır. Zira kumar ile ödül arasında çok önemli fark vardır, hatta kumar ile ödül arasında şekil benzerliğinin dışında her hangi bir benzerlik yoktur. Kumar kelime olarak; “*galip gelen kimsenin mağlup olan kimseden bir şey*

⁵² Örnek olarak bkz. İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki, *Reddü'l-muhtâr*, Dımaşk: Ma'hedu Cem'iyetü'l-Fethi'l-İslâmî, 2000, V, 161.

⁵³ Schact, s. 152.

⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaya, Eyyüp Said-Hacak, Hasan, “Zimmet”, *TDV*, İstanbul: Diyanet Vakfı 2014, XLIV, 425.

⁵⁵ Hamit Sadık-Kal'aci, Muhammed Revvâs Qneybî, *Mu'cemu lugati'l-fukahâ'* (Beyrut 1988), 214; Çeker, *Fıkıh Dersleri 1*, 39.

⁵⁶ Buhârî, IV, 239; Zerkâ, II, 734; III, 181; Gökmenoğlu, *İslâmda Şahsiyet Hakları*, s. 60.

⁵⁷ Ebü'l-Bekâat Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Tefsirü'n-Nesefî* (İstanbul: Kahraman Yayınları 1984), 1/101; Fahrettin er-Râzî, *Tefsir-i Kebîr Mefâtihi'l-gayb* (Beyrût: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-A'rab 1999), 1/749; Ayrıntılı bilgi için bkz. Nazım Büyükbaş, “İslam Hukukunda Mağdurun ve Kamu Vicdanının Teskini”, *İslam Ceza Hukuku* (İstanbul: Gök Matbaacılık 2017), 1/456-475.

⁵⁸ Schact, *İslam Hukukuna Giriş*, 154.

para veya kıymetli bir şey almasının şart koşulduğu her oyun,"⁵⁹ anlamına gelmektedir. Terim olarak ise; "*şans ve becerinin birlikte veya tek başına söz konusu olduğu bir olay yahut yarışmanın ya da belirsiz bir olayın sonucu üzerine bahse tutuşma ve bu yolla kazanç elde etme,*"⁶⁰ anlamına gelmektedir.

Kumarda haksız kazanç vardır, ama ödül bir *ivaz/karşılık* mukabilinde verilir, *o ivaz da teşviktir*. Bireyi, toplumu ve kurumları Müslüman toplumuna faydalı ve yetiştirici işler yapmaya teşvik vardır. Bu *ivaz*; Müslümanların istiklal ve istikbaline yönelik gayretlere ve çabalara bir katkıdır. Böylece, o dönemlerde Türklerde ve Araplarda da olduğu gibi, iyi bir lider, iyi bir komutan, iyi bir asker yetiştirmeye teşvik meydana gelmektedir.⁶¹ Dün verilen ödülün *ivazı*, cihat için yetiştirici değeri olan atlar içindi, bu gün de cihat için üretim değeri olan program yazılımları, İHA'lar, SİHA'lar, genetik çalışmaları için verilen ödüller olabilir, olmalıdır. *Bu ivaz* dün İslam hukukuna veya genel olarak ilme ve ilmi araştırmalara teşvikti; bu gün de kimya, mikro biyoloji, genetik, cerrahi, uzay araştırmaları, ekolojik denge ve benzeri gibi çalışmalardır. Bu veçhile Hz. Muhammed de (s.a.v) at yarışlarında dereceye girenlere ödül verilmesini yasaklamadığı gibi onların ödülleri bizzat kendisi vermiştir.⁶² Kumardaki haksız kazanç mukabilinde husumet kaçınılmazdır; ancak ödülde bir sonuç alma, hasat etme ve bir maslahat vardır. Yani verilecek ödülün bir *ivazı* vardır ama kumarın her hangi bir *ivazı* yoktur. Hz. Muhammed (s.a.v) bir at yarışından sonra; birinci gelen yarışçıya 3 yemen elbisesi, ikinci gelen yarışmacıya 2 yemen elbisesi, üçüncü gelen yarışçıya 1 elbise, dördüncü gelen yarışçıya 1 dinar, beşinci gelen yarışçıya 1 dirhem ve altıncı gelen yarışçıya da hayvan yemi vermiştir.⁶³

Kumarda haksız kazancın ucu açıktır, İslam'ın kabul ettiği ödülde ise miktarı belli olan ve taraflardan birinin ya da üçüncü bir şahsın ortaya koyduğu bir bedel söz konusudur. Kumarda yüklü miktarlarda haksız kazanç elde edilebileceği gibi aynı şekilde yüklü miktarlarda mal ya da para kaybı da olmaktadır. Kumarda iştirakçiler rastgele birçok kimseden oluşurken İslam'ın ödül verdiği yarışmaların tarafları belirli kişilerdir.⁶⁴

⁵⁹ Kal'aci-Quneybî, *Mu'cemu lugati'l-fukahâ'*, 356; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: İz Yayıncılık 1994), 690.

⁶⁰ Ali Bardakoğlu, "Kumar", *DİA* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2002), 26/364.

⁶¹ İyi bir lider, iyi bir komutan, iyi bir asker konusunun ayrıntısı için bkz. Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhız, "Menakıbu't-Türk", *Resâilü'l-Câhız*, (Beyrut 1991) 1-4.

⁶² Ramazan Altınay, "Erken Dönem İslam Toplumlarında At Yarışları," *DEU İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı XVII (İzmir 2006), 135.

⁶³ Ahmed b. Abdilvehhâb en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fi Funûni'l-Edeb* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye 2004), 9/371.

⁶⁴ At yarışları ve atıcılık konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız Abdullah b. Mevdûd el-Hanefî Mevslî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1951), 2/168, 169; Salim Ögüt, "At-Fıkıh", *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1991), 6/32.

SONUÇ

Joseph Schact'ın söz konusu iddialarını temellendirmediği araştırmamızda gerekçeleriyle birlikte görülmektedir. Schacth kendisi İslam hukuku hakkında birtakım iddialarda bulunurken hiçbir gerekçe göstermemiştir. Önceki makalemizde de ayrıntıyla belirttiğimiz gibi Schacth İslami ilimler alanında özellikle İslam hukuku alanında derinliğine ve kuşatıcı bir bilgiye sahiptir. Bu sebeple ortaya attığı iddialarına bir gerekçe göstermesinin mümkün olmadığını pekala bilmektedir. Ancak araştırmamızda onunun makalemize konu olan iddialarının bir yanlışlığı olduğu, fazla detaya inmeye ihtiyaç duyulmadan, gerekçelendirilmiştir.

Yahudi/İsrail oğulları hukuku kaynak itibariyle bir birinden tamamen bağımsız iki döneme ayrılmaktadır. İlki Kudüs'ün Romalılar tarafından tahribine kadar devam eden dönemdir. Bu dönemdeki kaynak mukaddes kitapları ve an'aneleridir. İkinci devir de; Mişna ve Talmut ile açılır. Burada Roma müçtehitlerinin tefsirini andırır tefsirler müşahede edilmektedir. Mişna ise altı kısımdır. Üç ve dördüncü kısımlar medeni hukuk ile ceza hukukunu, diğer kısımlar ise dini hükümleri ihtiva etmektedir. Yahuda Hakaduş isimli zengin bir haham Taberiye mekteplerini ve Yahudi ruhani hükümetini yeniden kurmuş ve otuz yıl çalışarak "Mişna " isimli bir düstur tanzim etmiştir. İkinci bir kaynak da Yahudi alimleri ile hahamlarının tefsir ve içtihatlarından oluşan "Talmuttur." Bu sebeple bu döneme "Mişna" ve "Talmud" dönemi ismi verilmiştir. Görüldüğü gibi daha ilk baştan Yahudi hukukunda bir bütünlük bulunmamaktadır. Hristiyan/kilise hukukuna gelince; başlangıçta kilise hukuku bile yoktu, hukukun, bir kanunlar külliyyatının ortaya çıkışı çok sonraları XII. yy'de olmuştur. İlk başta Hazret-i İsa'nın göğe çekilmesi ve orijinal İncil'in ortadan kaldırılmasıyla Hristiyanlık dini, Yunan felsefesiyle birlikte pek çok Pagan ve Putperest adetler ibadetlere karışmış, toplumsal prensipler ise Roma hukuku referans alınarak düzenlenmiştir. Günümüzdeki mevcut İncil'de hukuk ve ibadetle alakalı hükümler çok azdır. Hz. İsa'nın kendisine mahsus bir hukuk sistemi muhakkak vardı; fakat birçok sebepten ötürü bu bilgiler günümüze ulaşmamıştır. Bununla birlikte çoğu yerde İncil'in yanı sıra peygamber olmamakla birlikte Pavlus'un da hüküm koyuculuğu söz konusudur. Böyle bir hukuk sisteminde bir bütünlükten söz etmek çok müşkil bir durumdur.

İslam hukukunun *kazai karakteri* konusunda da aynı şeyler söz konusudur zira Kur'an-ı Kerimde ahkam ayetlerinin sayısı 500 olarak tespit edilmiştir. Diğer taraftan toplam 4500 kadar ahkam hadis bulunmaktadır. Bu ayetler ve hadisler biçimsel kazai karakterin ilkelerini oluşturmaktadır, yani "*kazai karakter*" daha baştan gelişmişliğini göstermektedir. Bir

taftan *kazai karakterin* tam yerini bulduğu; ileri gelen bir kabile olan Benî Mahzûm kabilesinden hırsızlık yapan bir kadının işlediği suçun mukabilinde hiçbir iltimas geçilmeden cezasının uygulanması söz konusu olurken, diğer taraftan asilzadeler ile halk farklı cezalara çarptırılması ve asilzadelere karşı işlenen önemsiz bir suç, çok ağır cezayı gerektiriyordu. Böyle bir uygulamada da kazai bütünlükten söz edilmesi çok zordur.

Borçlar terimini ifade eden genel bir tabir yoktur, konusuna gelince “*karz akdi*” İslam hukuku kitaplarında yer alan başlı başına bir konudur. “*Deyn*” tabiri borç ifadesini if “*Karz akdine*” değinmeden borç tanımını yapmak eksik kalır. Çünkü “*deyn*” ifadesi genel, *karz* ifadesi özeldir. Her *karz deyn*’dir ama her *deyn karz* değildir. Görüldüğü gibi İslam hukukunda bütün borçları ifade etmekte kullanılan bir kavram vardır.

Vicdani bir ödevi gözetme anlamına gelen zimmetin de bütün borçları ifade etmeye en yakın tabir değildir. Zimmetin tanımı müellifimizin tanımında yerini bulan anlamdan bir hayli uzaktır. Çünkü zimmet; şahsı borçlanmaya ve borçlandırmaya ehil kılan vasıf olup şahsın lehine ve aleyhine tahakkuk edecek hakların, borçların ve diğer tekliflerin meşgul ettiği, şahısta varlığı kabul edilen itibari bir mahaldir.

KAYNAKÇA

Altınay, Ramazan. “Erken Dönem İslam Topluluklarında At Yarışları,” *DEU İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı XVII, İzmir 2006.

Atalay, Arif. *İslam Ticaret Hukukunda Teslim Tesellüm (Kabz)*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2016.

_____, “İslam Ceza Hukuku Açısından İnsan Hakları ve Şiddet”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. Konya, 2016, sayı: 28.

Bahçekapılı, Nedim. “Kilise Hukuku İlminin Doğuşu.” *Islamic University of Europa Journal of Islamic Research - İslam Araştırmaları*. cilt: IV, sayı: 2, 2011.

Bardakoğlu, Ali. “Had”. *DİA*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

_____, “Kumar”. *DİA*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

Başoğlu, Tuncay. “Hıristiyan Hukuku.” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. sy. 9, Konya, 2007.

Bayram, Enver. “Kur’an’da Geçen “Ey İnsanlar” ve “Ey İman Edenler” Hitaplarıyla Başlayan Ayetler Arasında Bir Mukayese.” *Tokat İlmîyat Dergisi*. Tokat 2017.

Beccaria, Marki Cesare. *Suçlar ve Cezalar*. Çev. Muhittin Göklü. İstanbul, 1964.

Büyükbaş, Nazım. “İslam Hukukunda Mağdurun ve Kamu Vicdanının Teskini.” *İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Gök Matbaacılık, 2017.

Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb. “Menakıbu't-Türk.” *Resâilü'l-Câhız*. I-IV. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. Beyrut, 1991.

Çeker, Orhan. *Fıkıh Dersleri 1*. Konya: Tekin Kitabevi, 2016.

Çetiner, Bedrettin. “Ahkâm'ül-Kur'an.” *DİA*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.

Ekinci, Ekrem Buğra. *İslam Hukuku ve Önceki Şeriatlar*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2003.

Garçon, E., *Muasıf Ceza Hukuku*, Çev. Naci Şensoy. İstanbul, 1947.

Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin. *İslam'da Şahsiyet Hakları*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

Hamidullah, Muhammed. *Mecmuatü'l-vesaikî's-siyasiyyeli'l-Ahdi'n-Nebeviyy ve'l-Hilafeti'r-Raşid*. Beyrut: Daru'n-nefais, 1987.

Hakkı, İzmirli İsmail. *İlmu Hilâf*. İstanbul: Hukuk Matbaası, 1330.

İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki. *Reddü'l-muhtâr*. Dımaşk: Ma'hedu cem'iyyeti'l-fethi'l-İslâmî, 2000.

İbn Kayyim el-Cevziyye. Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed. *İ'lâmü'l-muvakkîn an rabbi'l-aleminö* Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1998.

İbn Sa'd, Muhammed Ebû Abdullah el-Basrî. *et-Tabakâtu'l-kubrâ*. Beyrut: Dârü's-sadr, ts.

Schacht, Joseph. *İslam Hukukuna Giriş*. Çevirenler Mehmet Dağ/Abdulkadir Şener. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1986.

Kal'aci, Muhammed Revvâs-Qneybî, Hamit Sadık. *Mu'cemu lugati'l-fukahâ'*. Beyrut, 1988.

Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1991.

_____, *İslam Hukuk Tarihi*. İstanbul: Zafer Matbaası, 1989.

Kaya, Eyyüp Said – Hacak, Hasan. "Zimmet." TDV. İstanbul: Diyanet Vakfı, 2014.

Köse, Saffet. *İslam Hukukuna Giriş*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2016.

Kunter, Nurullah. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul: Mama Kitabevi, 1961.

Merğînânî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebîbekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. Kahire, 1965.

Mevsılî, Abdullah b. Muhammed b. Mevdûd el-Hanefî. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1951.

Nesefî, Ebü'l-Berekat Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Tefsirü'n-Nesefî*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.

Nüveyrî, Ahmed b. Abdilvehhâb. *Nihâyetü'l-ereb fî funûni'l-edeb*. Beyrut: Darü'l Kütübi'l İlmiyye, 2004.

Öğüt, Salim, "At-Fıkıh." *DİA*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Râzî, Fahrettin. *Tefsir-i kebîr Mefâtihu'l-gayb*. Beyrût: Dâru ihyâi türâsi'l-A'rab, 1999.

Rene, David. *Çağdaş Büyük Hukuk Sistemleri*. Çev. Argun Köteli. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1985.

Roussolet, Marcel. *Adalet Tarihi*. Çev. Adnan Cemgil. İstanbul, 1963.

Sava Paşa. *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Etütler*. Çev. Baha Arıkan. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2017.

Şâfî, Muhammed b. İdris. *el-Ümm*. Beyrut: Dâru'l-marife, 1393.

Taner, M. Tahir. *Ceza Hukuku Umumi Kısım*. İstanbul: Sahra Kitabevi, 1949.

Zerkâ, Mustafa Ahmet. *el-Medhalu'l-fıkhiyyü'l-âmm* (el-Fıkhu'l-İslâmî fî sevbihi'l-cedîd). Dimaşk, 1968.